KOHTUJURISTI ETTEPANEK
ELEANOR SHARPSTON
esitatud 17. detsembril 2009[1]

1. 1859. aastal lõpetas Jean-François Millet oma kuulsa maali „L'Angélus" ja müüs selle maha. Aastaid pärast tema surma, ajal, mil tema perekonnal oli sarnaselt paljude teistega I maailmasõja tõttu rahalisi raskusi, vahetas maal omanikku hinna eest, mis kasvatas märkimisväärselt müüja rikkust. Arvatakse, et nende kahe olukorra vaheline suur erinevus sundis Prantsusmaa seadusandjat kehtestama 1920. aastal õiguse saada tasu teose edasimüügi korral (*droit de suite*), mille kohaselt on kunstiteose edasimüügi korral autoril või tema pärijatel õigus autoritasule.[2]

2. Alates sellest ajast on seda õigust hakatud kasutama ka teistes õigussüsteemides. See viidi sisse 1948. aasta Berni konventsiooni[3] vabatahtliku õigusena ning muudeti Euroopa Liidus kohustuslikuks direktiiviga 2001/84 (edaspidi „direktiiv").[4] Kuigi põhimõtet kohaldatakse ühetaoliselt ning kohaldatavad määrad on ühtlustatud, on liikmesriikidel siiski kaalutlusõigus mitmes küsimuses.

3. Nagu Prantsusmaa õigusaktides on praegu sätestatud, võivad pärast teose autori surma saada teose edasimüügi korral autoritasu autori seadusjärgsed pärijad, aga mitte testamendijärgsed pärijad.

4. Kunstnik Salvador Dalí[5] suri 1989. aastal, jättes kõik oma intellektuaalomandi õigused testamendiga Hispaania riigile. Kui ta oleks surnud testamenti tegemata, oleksid need õigused läinud mitmele kaaspärijale.

1 – Algkeel: inglise.

2 – Vt kultuuri- ja kommunikatsiooniministri 16. märtsil 2006. aastal Prantsuse Rahvusassamblees tehtud avaldus (http://www.assemblee-nationale.fr/12/cri/2005–2006/20060175.asp).

3 – 9. septembri 1886. aasta Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon, läbi vaadatud eelkõige 26. juunil 1948. aastal Brüsselis. Kõik Euroopa Liidu liikmesriigid on konventsiooni osalised.

4 – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. septembri 2001. aasta direktiiv 2001/84/EÜ, algupärase kunstiteose autori õiguse kohta saada hüvitist edasimüügi korral (EÜT 2001, L 272, lk 32; ELT eriväljaanne 17/01, lk 240). Kuigi mõistet „droit de suite" kasutatakse inglise keeles laialdaselt, eelkõige Berni konventsiooni ingliskeelses versioonis, kasutan edaspidi mõistet „õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu", nagu seda tehakse direktiivis. [Siin ja edaspidi on direktiivis kasutatud termini „edasimüügiõigus" asemel kasutatud täpsemaid vasteid „õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu" või „teose edasimüügi korral autoritasu saamise õigus".]

5 – On huvitav märkida, et „L'Angélus" mõjutas Dalí'd ennast sügavalt ning ta avaldas 1963. aastal selle kohta pika n–ö paranoilis-kriitilise tõlgenduse „Le mythe tragique de l'Angélus de Millet".

5. Prantsusmaa õigusaktide kohaselt on Prantsusmaal Dalí teoste edasimüügist saadud autoritasu makstud neile kaaspärijatele. Vaidlus on tekkinud Hispaania riigi nimel autoritasusid koguva ühingu (keda esindab Dalí poolt enne tema surma loodud fond) ja Prantsusmaa autorite kollektiivse esindamise ühingu vahel, kes on maksnud autoritasusid tema kaaspärijatele.

6. Seoses sellega küsib Tribunal de grande instance de Paris, kas Prantsusmaa piirang, mille kohaselt on õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu ainult seadusjärgsetel pärijatel, on kooskõlas Euroopa Liidu õigusega.

Õiguslik raamistik

Direktiiv

7. Direktiivi preambuli põhjenduse 1 kohaselt „on [õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu] [...] loovutamatu ja võõrandamatu õigus" ning põhjenduses 3 selgitatakse, et õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu „peab kindlustama, et maalikunsti- ja graafikateose ja skulptuurteose autorid saavad kasu oma algupärase kunstiteose majanduslikust edust" ning aitama „tasakaalustada maalikunsti- ja graafikateose ja skulptuurteose autorite ning oma teoste korduvast kasutamisest tulu saavate teiste teose loojate majandusliku olukorra erinevust".

8. Põhjendus 9 juhib tähelepanu valitsenud olukorrale, kus enamik 15 tolleaegsest liikmesriigist, kuid mitte kõik nendest, oli sätestanud õiguse saada teose edasimüügi korral autoritasu, kuigi selles osas eksisteerisid märkimisväärsed erinevused eelkõige hõlmatud teoste, autoritasu saama õigustatud isikute ringi, kohaldatava tasumäära, autoritasuga hõlmatud tehingute ning nende arvutamise aluste osas. Lisaks märgib põhjendus järgmist: „Selle õiguse kohaldamisel või kohaldamata jätmisel on oluline mõju siseturu konkurentsikeskkonnale, kuna iga kunstiteost müüa sooviv isik peab [õigusest saada teose edasimüügi korral autoritasu] tuleneva tasumise kohustuse olemasolu või selle puudumist arvesse võtma. Nimetatud õigus on seega tegur, mis soodustab konkurentsi kahjustamist ning müügitegevuse ümberpaiknemist ühenduses."

9. Põhjendus 10 rõhutab samuti, et „[s]ellised erinevused [teose edasimüügi korral

autoritasu saamise õiguse] olemasolu ja selle kohaldamise alal liikmesriikides kahjustavad vahetult asutamislepingu artiklis 14 sätestatud siseturu nõuetekohast toimimist kunstiteoste osas", samas kui põhjendus 11 märgib, et siseturule omaseid vabadusi aitab saavutada liikmesriikide õigusaktide ühtlustamine [teose edasimüügi korral autoritasu saamise õiguse] valdkonnas. Sellest tulenevalt ja vastavalt põhjendusele 13 tuleb „[o]lemasolevad õigusaktide erinevused [...] kõrvaldada, kui need kahjustavad siseturu toimimist, ning takistada selliste uute erinevuste teket"; sellele probleemile juhitakse tähelepanu sisuliselt veel kord põhjendustes 14 ja 15. Eelkõige on põhjenduse 23 kohaselt tarvis moodsa ja nüüdiskunsti siseturu tõhusa toimimise huvides kehtestada ühtsed edasimüügi korral makstava autoritasu määrad nii ulatuslikult kui võimalik.

10. Põhjenduses 13 on siiski sedastatud, et „[s]amas ei ole vaja kõrvaldada ega takistada selliste erinevuste teket, mis eeldatavalt ei mõjuta siseturu toimimist" ning põhjenduse 15 kohaselt „[...] ei ole tarvis ühtlustada kõiki liikmesriikide õigusaktide [sätteid, mis käsitlevad õigust saada teose edasimüügi korral autoritasu] ning võimalikult suure siseriikliku otsustusruumi jätmiseks piisab, kui ühtlustamine piirdub nende siseriiklike sätetega, mis kõige vahetumalt mõjutavad siseturu toimimist".

11. Sarnaselt, kuid täpsemalt on põhjenduses 27 märgitud järgmist: „Tuleb kindlaks määrata isikud, kellel on õigus saada autoritasu, pidades silmas subsidiaarsuse põhimõtet. Käesoleva direktiiviga ei ole asjakohane võtta meetmeid liikmesriikide pärimisõiguse suhtes. Autori [õigusjärglastel] peab siiski olema võimalus pärast autori surma saada […] täies ulatuses kasu [õigusest saada teose edasimüügi korral autoritasu] […]". [Siin ja edaspidi on termini „pärija" asemel kasutatud täpsemat vastet „õigusjärglane".]

12. Direktiivi regulatiivosa sätetest näeb artikli 1 lõige 1 ette, et liikmesriigid „annavad algupärase kunstiteose autorile võõrandamatu ning juba ette loovutamatu õigusena […]õiguse saada pärast teose [esmakordset võõrandamist] autori poolt müügihinnal põhinevat autoritasu teose igakordse müügi puhul".

13. Artikli 4 lõige 1 sätestab ühtsed kohaldatavad tasumäärad, kusjuures artikli 4 lõiked 2 ja 3 sätestavad väikesed valikuvariandid.

14. Artikli 6 lõike 1 kohaselt makstakse autoritasu „teose autorile ning kui artikli 8 lõikest 2 ei tulene teisiti, pärast surma tema [õigusjärglastele].”[6]

15. Artikkel 8 sätestab eelkõige järgmist:

„1. [Õiguse saada teose edasimüügi korral autoritasu] kaitse tähtajaks on [autori eluaeg ja 70 aastat pärast tema surma, olenemata kuupäevast, mil teos muutus õiguspäraselt üldsusele kättesaadavaks[7]].”

2. Erandina lõikest 1 ei nõuta liikmesriikidelt, kes ei kohalda [õigust saada teose edasimüügi korral autoritasu] artiklis 13 nimetatud jõustumiskuupäeval, [teose edasimüügi korral autoritasu saamise õiguse] kohaldamist kunstniku [õigusjärglaste] kasuks üleminekuaja jooksul, mis lõpeb hiljemalt 1. jaanuaril 2010.

3. Liikmesriik, kellele kohaldatakse lõiget 2, võib veel kuni kaks aastat, kui see on vajalik nimetatud liikmesriigi ettevõtjate lõplikuks kohanemiseks [õiguse saada teose edasimüügi korral autoritasu] süsteemiga, säilitades samas majandusliku elujõulisuse, mitte kohaldada [õigust saada teose edasimüügi korral autoritasu] kunstniku [õigusjärglaste] kasuks.[…]

16. Artikli 12 kohaselt peavad liikmesriigid rakendama direktiivi enne 1. jaanuari 2006, ning artiklis 13 täpsustatakse, et direktiivi jõustumise kuupäev on direktiivi Euroopa Ühenduste Teatajas avaldamise kuupäev, mis on nimelt 13. oktoober 2001.

Prantsusmaa õigusaktid

17. Õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu on sätestatud Prantsusmaa õigusaktides alates 1920. aastast.[8] 2006. aastal asjakohast sätet siiski muudeti, et viia see täiel

6 – Ingliskeelse versiooni poliitiliselt poolkorrektne keelekasutus [*those entiteled under him/her*] paistab viitavat, et sarnaselt inglitele on kunstnike sugu vaieldav.

7 – Vt nõukogu 29. oktoobri 1993. aasta direktiivi 93/98/EMÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja ühtlustamine (EÜT 1993, L 290, lk 9; ELT eriväljaanne 17/01, lk 141) artikli 1 lõige 1, mis on nüüd asendatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. aasta direktiivi 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta (kodifitseeritud versioon) artikli 1 lõikega 1 (ELT 2006, L 372, lk 12).

8 – Loi du 20 mai 1920 frappant d'un droit au profit des artistes les ventes publiques d'objets d'art, mis on kehtetuks tunnistatud ja asendatud seadusega Loi n° 57–298 du 11 mars 1957 sur la propriété littéraire et artistique.

määral kooskõlla direktiivi nõuetega.[9] Prantsuse intellektuaalomandi koodeksi (*Code de la propriété intellectuelle*) artikkel L.112–8 sätestab nüüd järgmist:

„Algupärase maalikunsti- või graafikateose või skulptuurteose autorile, kes on Euroopa Ühenduse liikmesriigi või Euroopa Majanduspiirkonna lepinguga liitunud riigi kodanik, kuulub võõrandamatu õigus saada pärast teose esmakordset võõrandamist autori või tema õigusjärglaste poolt müügihinnal põhinevat autoritasu teose igakordse müügi puhul […].”

18. Artikkel L.123–7 täpsustab järgmist:

„Pärast autori surma läheb artiklis L.122–8 nimetatud õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu üle tema seadusjärgsetele pärijatele […], kuid mitte testamendijärgsetele pärijatele ja muudele õigustatud isikutele, jooksvaks kalendriaastaks ja seitsmekümneks järgnevaks aastaks.”[10]

19. Viitan selliste isikute määratlusele, kellel on pärast autori surma õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu, kui „vaidlustatud õigusnormile”.

20. Pärijate pärandvara omandamise korda reguleerib Prantsuse tsiviilkoodeksi artikkel 734 ja sellele järgnevad artiklid ning see kord sisaldab nelja järjestikust pärijate ringi. Iga pärijate ringi siseselt sõltub pärimisjärjekord sugulusastmest. Kuuenda põlve alanejatest sugulastest kaugemad kaaspärijad ei päri.[11]

21. Tsiviilkoodeksi artikkel 912 ja sellele järgnevad artiklid jaotavad surnu vara teatavatele pärijatele seadusega jäetud sundosaks ning osaks, mis võidakse testamendi alusel jagada testamendijärgsetele pärijatele. Üldiselt võib kogu vara jagada testamendi alusel, kui surnul ei ole elus olevaid alanejaid sugulasi või abikaasat kehtivast abielust (või enne 2007. aastat otseseid ülenejaid sugulasi). Vaidlustatud õigusnorm on seega erand sellest üldisest normist.

9 – Loi nº 2006–961 du 1er août 2006 relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information.

10 – Seda sätet ei ole muudetud alates 1997. aastast, mil tähtaega pikendati 50 aastalt 70 aastani. Siin on mõistet „õigustatud isik” kasutatud prantsuskeelse termini „ayants cause” vastena, millel on eeldatavasti teistsugune tähendus kui mõistel „ayants droit”, mida kasutatakse direktiivis „õigusjärglaste” kohta, kuigi neid kahte mõistet kasutatakse prantsuse keeles sageli sünonüümidena.

11 – Tsiviilkoodeksi artikli 724 kohaselt pärib seadus- ja testamendijärgsete pärijate puudumisel vara riik.

Hispaania õigusaktid

22. Õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu kehtestati Hispaania õiguses 1987. aastal[12] ning viidi direktiivi sätetega kooskõlla seadusega 3/2008.[13] Erinevalt Prantsuse õigusest ei ole Hispaania õiguses autori õigusjärglaste hulgast välistatud ühtegi isikute kategooriat, vaid alates 1996. aastast on Hispaania õiguses lihtsalt täpsustatud, et õigused lähevad üle ainult *mortis causa* (surma korral).

Asjaolud, menetlus ja eelotsuse küsimused

23. 1983. aastal lõi Salvador Dalí Fundació Gala-Salvador Dalí[14] (edaspidi „fond"), „et propageerida, edendada, levitada, au sees hoida ja kaitsta Hispaanias ja mis tahes muus riigis maalikunstniku kunsti-, kultuurilist ja intellektuaalset loomingut, tema vara ja mis tahes õigusi; tema elukogemust, mõtteid ja projekte ning kunsti-, intellektuaalseid ja kultuurilisi teoseid; tema mälestusi ja tema poolt kaunitele kunstidele, kultuurile ja kaasaegsele mõtlemisele antud üleüldise geniaalse panuse tunnustamist".[15]

24. Dalí suri lesena 1989. aastal, kusjuures tal ei olnud lapsi ega alanejaid sugulasi, kuid oma testamendis määras ta Hispaania riigi „kogu oma vara, õiguste ja kunstiloomingu tingimusteta pärijaks, kutsudes riiki tulihingeliselt üles säilitama, levitama ja kaitsma tema kunstiteoseid". Riik võttis selle pärandi vastu, andes asjaomaste õiguste haldamise ja kasutamise ülesande kultuuriministeeriumile, kes andis selle edasi fondile.

25. Fond andis 1997. aastal ainuvolitused teostada tema õigusi Dalí loomingule ja koguda autoritasu üle maailma Hispaania õiguse alusel asutatud autorite kollektiivse esindamise ühingule Visual Entitad de Gestión de Artistas Plásticos (edaspidi „VEGAP"), mille liige ta on. VEGAP, kellel on

12 – Ley 22/1987, de 11 de noviembre, de Propiedad Intelectual, artikkel 24, mille uus redaktsioon on õigusaktis Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, por el que se apruebe el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes sobre la materia.

13 – Ley 3/2008, de 23 de diciembre, relativa al derecho de participación en beneficio del autor de una obra de arte original, artikli 2 lõige 1 ja artikkel 6.

14 – Tema naine Elena Dmitrievna Diakonova oli üldiselt tuntud Gala nime all. Ta suri 1982. aastal.

15 – Vt http://www.salvador-dali.org/fundacio/es_historia.html.

vastastikune esindusleping oma Prantsusmaa sõsarühinguga Auteurs dans les Arts Graphiques et Plastiques (edaspidi „ADAGP"), palus ADAGP-l hallata oma õigusi Dalí töödele Prantsusmaal alates 17. oktoobrist 1997.

26. Sellest ajast on ADAGP fondi nimel kogunud ja VEGAP-le tasunud kõik seoses kunstniku teoste Prantsusmaal kasutamisega tasumisele kuuluvad summad, välja arvatud teose edasimüügi korral autoritasu saamise õigusest tulenevad summad, mida ta vähemalt alguses kogus Dalí kaaspärijate nimel ja maksis neile.

27. Fond ja VEGAP esitasid 28. detsembril 2005 ADAGP vastu kaebuse Tribunal de grande instance de Paris'le. Nad väitsid, et nii Prantsusmaa kui ka Hispaania kollisiooninormide kohaselt reguleerivad Dalí vallasvara pärimist Hispaania õigusaktid, sest surres oli ta Hispaania kodanik, kelle elukoht oli Hispaanias. Seega kuuluvad fondile kõik õigused Dalí loomingule ja eriti õigus saada edasimüügi korral autoritasu teoste avalikult müügilt. Ta soovib, et kohus mõistaks ADAGP-lt VEGAP kaudu välja kõik autoritasud, mis on kogutud Dalí teoste müügilt alates 17. oktoobrist 1997.

28. Siseriiklikust kohtutoimikust selgub, et ADAGP ei ole hagi esitamisest alates kogutud autoritasusid välja maksnud ning on valmis maksma need mis tahes poolele või pooltele, kellel Tribunal de grande instance'i arvates on selleks nõuetekohaselt õigus. Autoritasud, mis on juba makstud kuuele kaaspärijale, kellel tema arvates oli Prantsusmaa õigusaktide kohaselt õigus neid saada, tuleb neilt pärijatelt vajaduse korral tagasi nõuda. Seepärast kaasas ta pärijad kohtumenetlusse kolmandate isikutena kostja poolel, kuigi ükski neist ei ole kohtusse ilmunud.

29. Tribunal de grande instance märgib, et Prantsusmaal kehtib ainult seadusjärgsete pärijate õigus saada edasimüügi korral autoritasu, samas kui direktiiv täpsustab, et see hüvitis makstakse surnud kunstniku „[õigusjärglastele]". Nimetatud kohus soovib teada, kas see on direktiivi kohaselt lubatud

automaatselt või vastavalt artiklis 8 esitatud eranditele.

30. Seepärast otsustas ta esitada Euroopa Kohtule eelotsuse saamiseks järgmised küsimused:

„Kas Prantsusmaa võib säilitada pärast 27. septembri 2001. aasta direktiivi jõustumist õigusnormi, mille kohaselt on õigus teose edasimüügi puhul makstavale autoritasule ainult seadusjärgsetel pärijatel, aga mitte testamendijärgsetel pärijatel või muudel õigustatud isikutel?

Kas 27. septembri 2001. aasta direktiivi artikli 8 lõigetes 2 ja 3 ette nähtud üleminekusätted võimaldavad Prantsusmaal säilitada erandrežiimi?”

31. Oma kirjalikud märkused on esitanud fond ja VEGAP ning samuti Prantsusmaa, Itaalia ja Hispaania valitsus ning komisjon. Kohtuistungil esitasid fond, Prantsusmaa ja Hispaania valitsus ning komisjon oma suulised argumendid.

Õiguslik hinnang

32. Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib põhimõtteliselt teada, kas direktiivi ning eelkõige artikli 6 lõiget 1 ning artikli 8 lõikeid 2 ja 3 tuleb tõlgendada nii, et Prantsusmaal on lubatud säilitada õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu pärast autori surma üksnes seadusjärgsete pärijate, mitte aga testamendijärgsete pärijate või muude õigustatud isikute kasuks.

33. Leian, et enne nende küsimuste käsitlemist on kasulik kaaluda teatud aspekte, mis võivad mõjutada direktiivi kohaldatavust põhikohtuasja tingimustel ning Hispaania valitsuse arvates isegi eelotsuse küsimuste vastuvõetavust.

34. Esiteks soovin märkida, et põhikohtuasja pooled on eraisikud ning kaasatud ei ole Prantsusmaad kui liikmesriiki, kellele direktiiv on adresseeritud. Teiseks käsitleb see kohtuasi vähemalt osaliselt summasid, mis võivad olla kogutud ühelt poolt enne direktiivi vastuvõtmist ning teiselt poolt pärast selle vastuvõtmist, kuid enne selle ülevõtmiseks ette nähtud tähtaja möödumist.

Kolmandaks ei toetu hagejad põhikohtuasjas mis tahes vastuolule Prantsusmaa õigusaktide ja direktiivi vahel, vaid Prantsusmaa õigusaktide asemel pigem Hispaania õigusaktide kohaldatavusele, et määrata kindlaks isikud, kellel on õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu.

näib siiski olevat selge, et fond ja VEGAP ei soovi põhikohtuasjas tugineda ADAGP või Dalí pärijate vastu direktiivile. Tribunal de grande instance on selle küsimuse tõstatanud pigem omal algatusel ning alles selles küsimuses Euroopa Kohtule esitatud väidete raames on fond ja VEGAP väitnud, et vaidlustatud norm on direktiiviga vastuolus.

„Horisontaalne vahetu õigusmõju"

35. Selles osas tuleneb väljakujunenud kohtupraktikast, et direktiivist iseenesest ei saa tuleneda üksikisikule kohustusi ning seega ei saa direktiivile kui sellisele üksikisiku vastu tugineda, nii et isegi direktiivi selget, täpset ja tingimusteta sätet, mille eesmärk on anda üksikisikutele õigusi või panna neile kohustusi, ei saa sellisena kohaldada menetluses, mille pooled on üksnes eraisikud.[16] Kuna käesoleva kohtuasja puhul on põhikohtuasja pooled tõepoolest eraisikud, näib see norm välistavat tuginemise Prantsusmaa õigusaktide ja direktiivi vahelisele mis tahes võimalikule mittevastavusele.

37. Neile asjaoludele tuginedes leian, et kõnealune kohtupraktika ei ole tegelikult asjakohane. Kuigi Euroopa Kohus on üldiselt sedastanud, et direktiivi sätet ei saa kohaldada üksikisikutevahelises kohtuasjas, on selle avalduse alus see, et üks eraisik ei saa tugineda direktiivi sätetele oma õiguse kaitsmiseks teise eraisiku vastu või panna teisele eraisikule kohustusi. Seda tõlgendust ei kohaldata, kui siseriiklik kohus tõstatab küsimuse omal algatusel.

36. Euroopa Kohtule edastatud eelotsusetaotlusest ja siseriiklikust kohtutoimikust

38. Lisaks tuleneb väljakujunenud kohtupraktikast, et ühenduse õiguse (nüüd Euroopa Liidu õigus; edaspidi „liidu õigus") puudumisel tuleb iga liikmesriigi sisemise

16 – Vt uuemast ajast 16. juuli 2009. aasta otsus kohtuasjas C-12/08: Mono Car Styling (EKL 2009, lk I-6653, punkt 59).

õiguskorraga kindlaks määrata vastavate hagide menetlemise kord, tagades õigussubjektidele liidu õigusega antud õiguste kaitse ning selle, et selline kord ei oleks ebasoodsam kui analoogiliste siseriiklikul õigusel põhinevate hagide puhul (võrdväärsuse põhimõte) ning et see ei muudaks selliste subjektiivsete õiguste kasutamist praktiliselt võimatuks või ülemäära raskeks (tõhususe põhimõte). Seega on liidu õigusega vastuolus siseriiklik norm, mis ei vasta kummalegi nimetatud põhimõttele, sest keelab siseriiklikul kohtul hinnata omal algatusel siseriikliku õiguse alla kuuluva akti kooskõla liidu õiguse sätetega. Liidu õigus ei nõua siiski, et siseriiklik kohus tõstataks omal algatusel sellise küsimuse, kui vaatluse all ei ole kumbki põhimõte.[17]

39. Ilmselgelt ei saa liidu õigus takistada siseriiklikul kohtul tõstatada omal algatusel (nagu ka eelotsusetaotluse esitanud kohus on teinud) küsimust siseriikliku õiguse vastavusest liidu direktiivi sätetele. Vastupidi, siseriiklike kohtute kohustus tõlgendada siseriiklikku õigust võimaluse piires asjaomase direktiivi sõnastust ja eesmärki arvestades, et saavutada taotletud eesmärk,[18] kannustab esitama selliseid küsimusi.

40. Käesolevas kohtuasjas on Prantsusmaa õigus see, mis määrab kindlaks, kas Tribunal de grande instance on pädev taotlema eelotsust vaidlustatud normi direktiivile vastavuse kohta ja Euroopa Kohtu eelotsust rakendama. Kui norm osutub direktiiviga vastuolus olevaks, tuleb see kahtlemata jätta kohaldamata, sest selle selgesõnalisi tingimusi on raske tõlgendada nii, et hõlmatud oleks ka testamendijärgsed pärijad, ning kooskõlalise tõlgendamise kohustus ei saa olla siseriikliku õiguse *contra legem*-tõlgenduse alus.[19]

41. Siiski ei ole väidetud, et Tribunal de grande instance ei ole pädev esitama eelotsusetaotlust või võtma mis tahes meetmeid,

17 – See hästi tuntud lause kohtupraktikast, mille ma siinkohal kokkuvõtvalt esitasin, sai alguse kohtuotsuses C-312/93: Peterbroeck (EKL 1995, lk I-4599) ja kohtuotsuses liidetud kohtuasjades C-430/93 ja C-431/93: Van Schijndel ja van Veen (EKL 1995, lk I-4705) ning see on viimati sedastatud liidetud kohtuasjades C-222/05-C-225/05: Van der Weerd jt tehtud otsuses (EKL 2007, lk I-4233, punktid 28–42). Vt ka kohtujurist Poiares Maduro ettepanek viimati nimetatud kohtuasjas, punktid 13–41.

18 – Vt uuemast ajast kohtuotsus Mono Car Styling, millele on viidatud 16. joonealuses märkuses, punkt 60 jj.

19 – Vt eespool 16. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Mono Car Styling, punkt 61 ja seal viidatud kohtupraktika.

mis võivad olla vajalikud selle Euroopa Kohtu eelotsuse rakendamiseks. Lähtun edaspidi asjaolust, et nimetatud kohus on pädev ja võib Euroopa Kohtu otsuse asjakohaselt rakendada.

44. Kuigi liikmesriigid peavad direktiivi ülevõtmiseks ette nähtud tähtaja jooksul hoiduma selliste sätete vastuvõtmisest, mis võiksid tõsiselt kahjustada direktiivis ette nähtud tulemuste saavutamist, ei pea nad kohandama oma õigusakte enne nimetatud tähtaja möödumist. Antud juhul ei muudetud vaidlustatud normi ülevõtmiseks ette nähtud tähtaja jooksul mingil viisil.

Direktiivi ratione temporis kohaldamine

42. ADAGP on kogunud Dalí teoste edasimüügist saadud autoritasusid alates 17. oktoobrist 1997. Direktiiv jõustus 13. oktoobril 2001 ning liikmesriigid pidid jõustama direktiivi täitmiseks vajalikud õigusnormid enne 1. jaanuari 2006 (kusjuures artikli 8 lõigete 2 ja 3 kohaselt on vastavalt kuni 1. jaanuarini 2010 või 1. jaanuarini 2012 võimalikud teatavad ajutised erandid, mis kajastuvad siseriikliku kohtu teises küsimuses).

45. Kooskõlalise tõlgendamise kohustuse osas tekib siseriiklikel kohtutel kohustus tõlgendada siseriiklikku õigust (võimaluse piires) vastavalt direktiivile alles selle ülevõtmiseks ette nähtud tähtaja möödumisel.[20] Vahepeal peavad nad lihtsalt (taas kord võimaluse piires) hoiduma tõlgendamast siseriiklikku õigust viisil, mis võib pärast ülevõtmistähtaja möödumist tõsiselt kahjustada selle direktiiviga taotletava eesmärgi saavutamist.[21]

43. Alates 1. jaanuarist 2006 on direktiivi tõlgendamine seega asjakohane. See ei ole siiski otseselt asjakohane 13. oktoobrile 2001 eelnenud ajavahemiku puhul või ka nende kahe kuupäeva vahelise ajavahemiku puhul.

46. Nagu ma olen aga märkinud, on vaidlustatud normi selget sõnastust raske tõlgendada

20 – Vt 18. detsembri 1997. aasta otsus kohtuasjas C-129/96: Inter-Environnement Wallonie (EKL 1997, lk I-7411, eelkõige punktid 43–45); 4. juuli 2006. aasta otsus kohtuasjas C-212/04: Adeneler jt (EKL 2006, lk I-6057, punktid 114 ja 115).

21 – Vt otsus Adeneler, millele on viidatud 20. joonealuses märkuses, punkt 123; otsus liidetud kohtuasjades C-261/07 ja C-299/07: VTB-VAB ja Galatea (EKL 2009, lk I-2949, punkt 39).

muul viisil. Kui see on nii, siis paistab Euroopa Kohtu praktikas sisalduv määratlus „võimaluse piires" välistavat igasuguse kooskõlalise tõlgendamise kohustuse käesolevas kohtuasjas. Sellest tulenevalt on siis, kui vaidlustatud norm ja direktiiv kooskõlas ei ole, ainus ilmselge võimalus norm kohaldamata jätta [22] ning kohustus seda teha võib tekkida ainult ülevõtmistähtaja möödumisele järgnenud ajavahemiku puhul. Kui vaidlustatud normi ei kohaldata nimetatud ajavahemiku suhtes, tekib ilmselgelt täiendav küsimus, kas normi tuleb kohaldada varasemate ajavahemike suhtes, kuid see küsimus kuulub Prantsuse õiguse ja mitte liidu õiguse kohaldamisalasse.

Kohaldatav õigus

47. Fondi ja VEGAP peamine argument nii põhikohtuasjas kui ka Euroopa Kohtus ning Hispaania valitsuse peamine argument Euroopa Kohtus on, et isikud, kes pärast Salvador Dalí surma on tema „õigusjärglased", tuleb kindlaks määrata Prantsuse õigusaktide asemel Hispaania õigusaktide alusel, sest just Hispaania õigusaktid reguleerivad tema vallasvara pärimist. Nad väidavad, et sellest tulenevalt ei teki küsimust, kas vaidlustatud norm on direktiiviga kooskõlas. Hispaania valitsus lisab, et küsimused ei ole seetõttu vastuvõetavad, sest need ei oma põhikohtuasja vaidluse lahendamisel tähtsust.

48. Kuigi vastab tõele, et siseriikliku kohtu esitatud eelotsuse küsimusele vastamisest keeldumine on võimalik vaid siis, kui on ilmne, et taotletav liidu õiguse tõlgendamine ei ole mingil viisil seotud põhikohtuasja faktiliste asjaolude või esemega, [23] ei leia ma, et käesolevas kohtuasjas on võimalik sellele järeldusele jõuda. Selleks peaks Euroopa Kohus tõlgendama siseriiklikku õigust – surnud isiku vara pärimise suhtes kohaldatava õiguse kindlaksmääramine ei ole veel liidu õigusega mingil viisil reguleeritud [24] –, milleks Euroopa Kohtul puudub pädevus.

22 – Vt uuemast ajast 27. oktoobri 2009. aasta otsus kohtuasjas C-115/08: ČEZ (EKL 2009, lk I-10265, punkt 140).

23 – Vt kõige hilisem 1. oktoobri 2009. aasta otsus kohtuasjas C-505/07: Compañía Española de Comercialización de Aceite jt (EKL 2009, lk I-8963, punkt 26).

24 – Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverents on koostanud surma korral kohaldatava pärimisõiguse konventsiooni (allkirjastati 1. augustil 1989), kuid Euroopa Liidu liikmesriikidest on selle allkirjastanud ainult Luksemburg ja Madalmaad ning ratifitseerinud ainult Madalmaad. Ning kuu aega enne kohtuistungit avaldas komisjon ettepaneku võtta vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste ja ametlike dokumentide tunnustamist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist (KOM(2009) 154 (lõplik); 14. oktoober 2009), kuid on ülearune rõhutada, et see ettepanek ei ole veel kaugeltki õigusakt. Haagi konventsiooni artikli 3 jj ja komisjoni ettepaneku artikli 16 jj kohaldamise korral reguleeriksid Salvador Dalí vara pärimist Hispaania õigusaktid.

49. Põhikohtuasjas käsitletava olukorra puhul tundub mulle siiski, et siseriiklik kohus peab esiteks teadma, kas nende isikute kindlaksmääramist, kellel on kunstniku surma järel õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu, reguleerib see õigus, mille kohaselt kogutakse autoritasu, või see õigus, mis reguleerib kunstniku vara pärimist. Vaid viimati nimetatud juhul peab siseriiklik kohus otsustama, millised õigusaktid reguleerivad seda pärimist, ning see küsimus ei kuulu Euroopa Kohtu pädevusse. Teisest küljest saab Euroopa Kohus osutada, kas direktiiv pakub esialgses küsimuses teatavaid suuniseid.

50. Autori „õigusjärglaste" mõistet direktiivis ei määratleta. Preambuli põhjendus 27 jätab selle kaudselt, kuid siiski selgesõnaliselt siseriikliku õiguse määratleda ning eelkõige osutatakse liikmesriikide pärimisõigusele. Õigusakti kujunemisloost selgub, et selline oli ka komisjoni ja nõukogu ühine kavatsus õigusloomeprotsessis.[25] Ning kuigi Euroopa Parlament esitas eelnõusse muudatusettepanekuid, oli ta veendunud, et subsidiaarsuse põhimõtte kohaselt tuleks isikud, kellel autori surma järel on õigus saada autoritasu, kindlaks määrata siseriikliku õiguse alusel ning et pärimisõigusesse ei tohiks mingil moel sekkuda.[26] Lisaksin, et kui oleks soovitud ühtlustada pärimisvaldkonna kollisiooninorme, ei oleks direktiiv saanud põhineda lihtsalt EÜ asutamislepingu artiklil 95,[27] nagu praegu, vaid oleks pidanud osutama EÜ asutamislepingu artiklitele 61 ja 67, nagu 24. joonealuses märkuses osutatud ettepanekus on tehtud.[28]

51. Kui selle liikmesriigi kohtus, kus vastavat autoritasu koguti, tekib vaidlus selle üle, kellel on teose autori surma järel õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu, peab kohus seega kohaldama norme, mis määravad selle kindlaks vastavalt siseriiklikule õigusele. Kui mis tahes konkreetsemad sätted puuduvad, on need mis tahes siseriikliku õiguse materiaalõiguslikud normid, mis selle riigi kollisiooninormide kohaselt pärimist reguleerivad.

52. Minu arvates nähtub asjaolust, et direktiivi eesmärk on ilmselgelt mitte sekkuda siseriiklikkusse õigusesse, ning sellest, et

25 – Vt eelkõige nõukogu 5. juuni 2000. aasta põhjendused oma 22. mai 2000. aasta ühise seisukoha kohta (dok nr 7484/00 ADD 1), punkt 23, ning komisjoni 24. jaanuari 2001. aasta arvamus Euroopa Parlamendi muudatusettepanekute kohta nõukogu ühisesse seisukohta (KOM(2001) 47 (lõplik), punkti 3.1.2 alapunkt b).

26 – Vt parlamendi 3. veebruari 1997. aasta esimese lugemise aruande (dok nr A4–0030/97) seletuskirja IV osa punkti A alapunkt 2 ning parlamendi 29. novembri 2000. aasta teise lugemise aruande (dok A5–0370/2000) seletuskirja III osa kaheksas lõik.

27 – Vt nüüd Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 114.

28 – Vt nüüd Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 67.

direktiiv ei seosta nende isikute määratlemist, kellel on kunstniku surma järel õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu, eranditult kunstniku vara pärimist reguleerivate õigusaktidega, et liikmesriikidel ei ole keelatud vastu võtta konkreetsemaid sätteid materiaalõiguslike normide kujul, mis on täielikult või osaliselt ülimuslikud kollisiooninormide suhtes, mis vastasel juhul määraksid kindlaks kohaldatava õiguse.

kohtuasjas, tuleb käsitleda selle vastavust direktiivile.

Esimene küsimus

53. See järeldus paistab olevat ka kõige enam kooskõlas Berni konventsiooni artikliga 14*ter*, mille kohaselt läheb edasimüügiõigus pärast autori surma „rahvusliku seadusandluse poolt selleks volitatud isikutele või organisatsioonidele" ning see sõnastus tundub olevat laiem kui viide pärimisõigusele, olenemata sellest, kuidas see on kindlaks määratud.

56. Kas direktiiv võimaldab liikmesriigil oma siseriiklikes õigusaktides piirata kunstniku „õigusjärglaste" kategooriat vaidlustatud normis esitatud viisil?

54. Seepärast peab Tribunal de grande instance kindlaks määrama, kas vaidlustatud norm on selline ülimuslik säte ning kui ei, siis milline pärimisõigus on kohaldatav kollisiooninormide alusel.

57. Leian, et vastus sellele peab olema „jah" ning seda põhjustel, mis on samalaadsed nendega, mida käsitlesin eespool seoses liikmesriikidele antud kaalutlusõigusega kohaldatava õiguse kindlaksmääramisel.

55. Eeldusel et selle analüüsi tulemusel kohaldatakse vaidlustatud normi põhi-

58. Direktiiv ei määratle seda, kes on kunstniku „õigusjärglased" tema surma korral. See määratlemine jäetakse siseriikliku õiguse ja kaudselt konkreetsemalt (kuid tingimata

mitte ainult) siseriikliku pärimisõiguse ülesandeks. Siseriiklike õigussüsteemide vahelisi erinevusi, mis eeldatavalt ei mõjuta siseturu toimimist, ei ole vaja reguleerida.[29] Seega puudub ühtne „õigusjärglaste" kategooria ning liikmesriigid võivad vastu võtta või säilitada mis tahes määratluse, millel ei ole eeldatavasti sellist mõju.

59. Nagu selgub direktiivi preambuli põhjendusest 9,[30] oli peamine eesmärk vältida olukorda, kus kunstiteoste müük kontsentreerub liikmesriikidesse, kus õigust saada teose edasimüügi korral autoritasu ei kohaldata või kus see tasu on väiksem, mis on kahjulik enampakkumiskeskustele või muudele kauplejatele neis liikmesriikides, kes soovisid lasta kunstnikul (ja tema mis tahes õigusjärglastel) saada osa kunstiteoste kasvavast väärtusest tingitud tulust.

60. Selline olukord valitses enne direktiivi vastuvõtmist ning selle põhjustas müüjate soovimatus loobuda kunstiteose eest saadud hinna teatud osast. Nõustun komisjoniga, et tõenäosus, et müüjad valivad müügi teostamiseks liikmesriigi selle põhjal, kes on need isikud, kellel on õigus autoritasudele – tegur, mis ei mõjuta makstava summa suurust ning mis ei pruugi müüjale isegi teada olla –, on pärast direktiivi vastuvõtmist väga väike ning ei mõjuta eeldatavalt siseturu toimimist. Seoses sellega ei veena mind, vaid tekitab minus pigem hämmeldust kohtuistungil esitatud Hispaania valitsuse arvamus, et müük võidakse suunata liikmesriikidesse, kus *puuduvad* isikud, kes oleksid kunstniku „õigusjärglased". Kui siseriiklikus süsteemis ka puudub mis tahes konkreetne säte, tundub mulle, et surnud kunstniku vara läheb alati kellelegi, kas või riigile kui lõplikule pärijale (*ultimus haeres*).

61. Samamoodi ei nõustu ma fondi ja VEGAP ning Hispaania valitsuse esitatud argumendiga selles osas, et surnud kunstniku „õigusjärglase" mõiste peab hõlmama kõiki neid, kellele õigus kuulub kohaldatava pärimisõiguse alusel, ega saa jagada isikuid

29 – Preambuli põhjendus 13.

30 – Vt eespool punkt 8.

erinevatesse kategooriatesse, kellest mõnele õigus kuulub ja mõnele mitte.

62. Kui vaidlustatud norm on ülimuslik pärimisvaldkonna kollisiooninormide suhtes, puudub põhjus, miks selle kohaselt ei võiks olla välistatud teatavad isikud, kellele oleks õigus kuulunud pärimisõiguse alusel. Selline välistamine ei tohi aga mingil juhul kahjustada ühtset turgu.

63. Samuti puudub põhjus võtta kasutusele erinev lähenemisviis, kui vaidlustatud norm on iseenesest pärimisõiguse materiaalõiguslik norm. Isiku vabadus käsutada oma vara surma puhuks võib erinevates õigussüsteemides olla erinevalt reguleeritud ning erinevad normid või mehhanismid võivad piirata võimalust pärandada vara väljapoole näiteks seadusjärgsete pärijate ringi või teistele peale alanejate sugulaste ja/või abikaasa. Vaidlustatud normis sätestatud eristamine kuulub minu arvates sellesse valdkonda ning jääb seega sellise siseriikliku pärimisõiguse raames tehtavate seaduslike valikute piiridesse, millele direktiivis osutatakse, eesmärgiga määrata kindlaks isikud, kellel on õigus saada kunstniku surma järel teose edasimüügi korral autoritasu.

64. Kohtuistungil arutleti ka mõnevõrra selle üle, kas vaatamata asjaolule, et direktiiv jätab „õigusjärglase" mõiste määratlemise siseriikliku õiguse ülesandeks, on liikmesriikidel selle määratluse kehtestamisel teatav kohustus austada üksteise pärimisnorme lojaalse koostöö kohustuse vaimus või „liikmesriikide teineteisemõistmise õhkkonnas". Kardan siiski, et selline lähenemisviis oleks ohtlikult sarnane pärimis- või kollisiooninormide n-ö varjatud ühtlustamisega, mis ei kuulu direktiivi reguleerimisalasse ja seda nii direktiivi õigusliku aluse kui ka seadusandja otsese tahte vaatenurgast.

65. Nagu neist mõlemast nähtub, piirdub direktiivi ülesanne siseturu konkurentsikeskkonna moonutuste kõrvaldamisega. Vastastikune tunnustamine – käesoleval juhul see, kui autoritasusid koguv liikmesriik tunnustab seda, kuidas liikmesriik, kelle pärimisõigust selle kunstniku vara suhtes kohaldatakse, on määratlenud surnud kunstniku „õigusjärglased" – on kiiduväärt idee. Ma ei arva siiski, et see kuuluks konkreetselt selle direktiivi kohaldamisalasse. Direktiivi keskne eesmärk on tagada, et õigus saada teose edasimüügi

korral autoritasu kehtestatakse kogu Euroopa Liidus. Eesmärk ei ole selle tagamine, et sellest õigusest saaksid kasu just teatavad isikud, kellele õigus kuulub konkreetse pärimisõiguse alusel.

66. Vaidlustatud normis sisalduv valik on poliitiline ning on seega alati vaieldav.[31] Leian, et see valik jääb siiski täiel määral liikmesriikide kaalutlusõiguse piiridesse ega mõjuta siseturu toimimist. Seepärast direktiiv seda ei välista.

Teine küsimus

67. Kui kohus nõustub minu poolt esimesele küsimusele antud vastusega, siis teine küsimus – kas vaidlustatud norm võib jääda kehtima direktiivi artikli 8 lõigete 2 ja 3 kohaste valikuliste ja üleminekuerandite kohaselt – ei vaja vastust. Kui vastamine peaks siiski vajalik olema, siis võib vastus olla väga lühike.

68. Direktiivi artiklis 8 sätestatud erandid koostoimes artikliga 13 on otsesõnu kasutatavad kõigis liikmesriikides, kes ei kohaldanud edasimüügiõigust 13. oktoobril 2001.

69. Prantsusmaa kohaldas seda õigust nimetatud kuupäeval ega saa seepärast erandeid kasutada.

70. Igal juhul võimaldavad need erandid liikmesriikidel *mitte kohaldada* õigust saada teose edasimüügi korral autoritasu kunstniku õigusjärglaste kasuks; erandid ei käsitle kohaldamist vaid piiratud rühma õigustatud isikute suhtes.

31 – Nt võidakse küsida, miks peaks sellist normi kohaldama ainult õiguse saada teose edasimüügi korral autoritasu suhtes ja mitte nt kirjandusteoste autoriõiguse suhtes (vastus on tõenäoliselt seotud asjaoluga, et erinevalt autoriõigusest on õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu loovutamatu ja võõrandamatu). Ning arutelu oleks võinud käesoleva kohtuasja puhul eriti tuliseks minna, kui Salvador Dalíl ei oleks olnud kuuenda põlve või lähemaid pärijaid, nii et teose edasimüügi korral makstava autoritasu oleks kogunud Prantsusmaa, olenemata asjaolust, et Salvador Dalí soovis selgesõnaliselt, et pärandus läheks Hispaania riigile.

Ettepanek

71. Esitatud põhjendustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Tribunal de grande instance de Paris' esitatud küsimustele järgmiselt:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/84/EÜ algupärase kunstiteose autori õiguse kohta saada hüvitist edasimüügi korral ei välista siseriiklikke norme, mille kohaselt autori surma korral läheb õigus saada teose edasimüügi korral autoritasu üle ainult seadusjärgsetele pärijatele, mitte aga testamendijärgsetele pärijatele või muudele õigustatud isikutele.